

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/46/318-321>

Gülçin Tağıyeva

İ. Tağıyev adına 26N-li tam orta məktəb
<https://orcid.org/0009-0004-6580-1885>
gulchintagiyeva84@gmail.com

Qrammatik biliklərin praktik bacarığa çevrilməsi yolları

Xülasə

"Qrammatik biliklərin praktik bacarığa çevrilməsi yolları" mövzusu Azərbaycan dili tədrisində ən aktual məsələlərdən biridir. Ənənəvi tədris metodlarında qrammatika, adətən, nəzəri biliklərin verilməsi və qaydaların əzbərlədilməsi ilə məhdudlaşır. Lakin müasir pedaqoji yanaşmalara əsasən, qrammatik biliklər yalnız nəzəri cəhətdən deyil, həm də praktik fəaliyyətlər vasitəsilə mənimsənilməlidir. Bu isə şagirdlərin dili daha funksional və effektiv şəkildə istifadə etməsinə imkan yaradır.

Qrammatik biliklərin praktik bacarığa çevrilməsi üçün müəllim dərslər zamanı aktiv öyrənmə üsullarına üstünlük verməlidir. Qaydaların kontekstdə tədrisi, situasiya əsaslı tapşırıqlar, danışmaq və yazı fəaliyyətləri bu sahədə effektiv nəticələr verir. Məsələn, qrammatik mövzularla bağlı dialoqlar qurmaq, real həyat situasiyalarında istifadəni modelləşdirmək, yazılı inşa və esse yazıları vasitəsilə bilikləri tətbiq etdirmək, həmçinin interaktiv oyunlardan və İKT vasitələrindən istifadə etmək praktik bacarıqların inkişafında mühüm rol oynayır.

Mövzu həm də müəllim-şagird münasibətlərində qarşılıqlı fəallığın artırılmasının zəruriliyini vurğulayır. Şagird yalnız passiv dinləyici deyil, həm də aktiv iştirakçı olmalıdır. Onun fikirlərini sərbəst ifadə etməsi, suallar verməsi, müstəqil nəticələr çıxarması təşviq edilməlidir. Beləliklə, qrammatika sadəcə qayda və terminlər toplusu deyil, dili düzgün və səlis şəkildə istifadə etmək üçün əsas vasitəyə çevrilir.

Nəticə etibarilə, qrammatik biliklərin praktik bacarığa çevrilməsi Azərbaycan dili tədrisinin səmərəliliyini artırır, şagirdlərin dil bacarıqlarını inkişaf etdirir və onların dilə olan marağını gücləndirir. Bu istiqamətdə düzgün metodik yanaşma həm tədris keyfiyyətinə, həm də şagirdlərin nəticələrinə müsbət təsir göstərir.

Açar sözlər: *dil bacarıqları, metodik yanaşmalar, praktiki bilik, qrammatik qaydalar, yazı fəaliyyəti*

Gulchin Taghiyeva

Secondary school No. 26 named after I. Tagiyev
<https://orcid.org/0009-0004-6580-1885>
gulchintagiyeva84@gmail.com

Ways of Transforming Grammatical Knowledge Into Practical Skills

Abstract

The topic "Ways of Transforming Grammatical Knowledge into Practical Skills" is one of the most relevant issues in the teaching of the Azerbaijani language. In traditional teaching methods, grammar was usually limited to the delivery of theoretical knowledge and memorization of rules. However, according to modern pedagogical approaches, grammatical knowledge should be acquired not only theoretically but also through practical activities. This enables students to use the language more functionally and effectively.

In order to transform grammatical knowledge into practical skills, the teacher should prioritize active learning methods during lessons. Teaching grammar in context, situational tasks, speaking and writing activities yield effective results in this area. For example, creating dialogues based on grammatical topics, modeling real-life situations, applying knowledge through written essays and compositions, as well as using interactive games and ICT tools, play an important role in the development of practical skills.

The topic also emphasizes the necessity of increasing mutual engagement in teacher-student relationships. A student should not be just a passive listener but also an active participant. They should be encouraged to express their opinions freely, ask questions, and draw independent conclusions. Thus, grammar is not merely a set of rules and terms, but a fundamental tool for using the language correctly and fluently.

As a result, transforming grammatical knowledge into practical skills enhances the effectiveness of Azerbaijani language teaching, improves students' language abilities, and strengthens their interest in the language. A proper methodological approach in this direction positively affects both the quality of education and students' academic outcomes.

Keywords: *language skills, methodological approaches, practical knowledge, grammatical rules, writing activities*

Giriş

Azərbaycan dili tədrisində qrammatikanın öyrədilməsi mühüm yer tutur. Qrammatika, dilin quruluşunu, sözlər arasında əlaqəni, cümlə quruluşunu və fikrin düzgün ifadə olunmasını təmin edən əsas sahədir. Lakin müasir dövrdə təkcə qrammatik qaydaları əzbərlətmək kifayət deyil. Əsas məqsəd şagirdlərin bu bilikləri gündəlik nitqdə, yazılı və şifahi ünsiyyətdə səmərəli şəkildə tətbiq edə bilməsidir. Bu baxımdan, qrammatik biliklərin praktik bacarığa çevrilməsi məsələsi müasir metodikanın prioritet istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir.

Ənənəvi dərslər metodlarında qrammatik mövzular müstəqil şəkildə, mətn və kontekstdən ayrı tədris olunurdu. Bu isə şagirdlərin qrammatik bilikləri həyatla əlaqələndirməsini çətinləşdirirdi. Müasir tədris yanaşmaları isə qrammatikanı tədris edərkən dilin kommunikativ funksiyasını əsas götürməyi tələb edir. Bu zaman şagirdlər qaydaları yalnız öyrənmir, eyni zamanda onları real situasiyalarda tətbiq etməyi də bacarırlar. Belə yanaşma dilin canlı öyrənilməsinə şərait yaradır və şagirdin nitq bacarığını artırır (Qasimov, 2018).

Bu mövzu çərçivəsində müəllimin dərslərə yanaşma tərzini, tətbiq olunan metodlar, texnologiyalardan istifadə, situativ tapşırıqlar və yaradıcı fəaliyyətlər önəmli yer tutur. Eyni zamanda, şagirdlərin marağını və motivasiyasını artırmaq üçün fərdi yanaşmalara və interaktiv üsullara üstünlük verilməsi zəruridir. Beləliklə, qrammatik biliklərin praktik bacarığa çevrilməsi Azərbaycan dili dərslərinin keyfiyyətini yüksəldir və tədrisin əsas məqsədi olan şagirdlərin dili sərbəst və düzgün istifadə etmə qabiliyyətini formalaşdırır (Məmmədova, 2017).

İlk növbədə, qrammatikanın tədrisində kontekstual yanaşma mühüm rol oynayır. Qaydaların mətn əsasında və real dil nümunələri ilə izah olunması şagirdin qavrama qabiliyyətini artırır. Məsələn, zamanların öyrədilməsi zamanı yalnız qaydanın izahı deyil, həm də həmin zaman formasının istifadə edildiyi cümlələr, dialoqlar və ya situasiya təsvirləri təqdim olunmalıdır. Belə yanaşma şagirdlərə qrammatik quruluşun funksiyasını və istifadəsini daha aydın başa düşməyə kömək edir (İsmaylova, 2016).

Bundan əlavə, situasiya əsaslı tapşırıqlar və rol oyunları şagirdin qrammatik bacarıqlarının inkişafında təsirli üsullardandır. Şagirdlərə gündəlik həyatdan götürülmüş situasiyalar təqdim olunur və onlar bu situasiyalarda lazımi qrammatik strukturlardan istifadə etməklə dialoq qurur və ya fikirlərini ifadə edirlər. Bu metod şagirdlərin həm ünsiyyət bacarıqlarını, həm də qrammatik biliklərini eyni anda inkişaf etdirir (Vəliyeva, 2019).

Müasir tədrisdə İKT vasitələrinin tətbiqi də geniş yayılıb. Qrammatik mövzular üzrə interaktiv tapşırıqlar, testlər, onlayn oyunlar və animasiyalı izahlar şagirdin marağını artırır və öyrənməni daha asan və əyləncəli edir. Bu yanaşma, xüsusilə ibtidai və yuxarı sinif şagirdləri üçün motivasiyaedici rol oynayır (Əliyeva, 2018).

Tədqiqat

Azərbaycan dili tədrisində qrammatikanın öyrədilməsi mühüm vəzifələrdən biridir. Qrammatika dilin struktur əsasını təşkil etdiyindən, onun düzgün və səmərəli şəkildə tədrisi şagirdlərin dil bacarıqlarının formalaşmasında əsas rol oynayır. Lakin bu günün tədris realıqları tələb edir ki, qrammatik biliklər sadəcə nəzəri şəkildə deyil, praktik bacarıq səviyyəsində mənimsənilsin. Bu tədqiqat işində əsas məqsəd qrammatik biliklərin praktik bacarığa çevrilməsinin yollarını araşdırmaq, bu istiqamətdə tətbiq edilə bilən metod və vasitələri müəyyənləşdirmək və bu sahədəki mövcud çətinliklərə nəzər salmaqdır (Əliyev, 2022).

Tədqiqatın məqsədi və vəzifələri

Məqsəd:

Qrammatik biliklərin tədrisində tətbiq olunan müasir metodların araşdırılması və onların praktik bacarıqların formalaşdırılmasındakı rolunu müəyyən etmək.

Vəzifələr:

- Ənənəvi və müasir tədris metodlarının müqayisəli təhlili;
- Kontekstual və kommunikativ yanaşmaların tətbiqi yollarını müəyyənləşdirmək;
- Müxtəlif yaş və sinif səviyyələrində tətbiq edilən effektiv üsulları araşdırmaq;
- Müəllim və şagird arasında qarşılıqlı əməkdaşlığın qrammatika tədrisinə təsirini qiymətləndirmək.

Aparılan tədqiqatın nəticəsi olaraq, qrammatik biliklərin praktik bacarığa çevrilməsi Azərbaycan dili tədrisində vacib və həlledici bir mövzu olduğu aydın olmuşdur. Ənənəvi tədris metodlarının, xüsusilə qrammatikanın yalnız nəzəri şəkildə öyrədilməsinin, şagirdlərin bu bilikləri gündəlik dil istifadəsində tətbiq etmələrini çətinləşdirdiyi məlum olmuşdur. Bu yanaşma, şagirdlərin yalnız qrammatik qaydaları öyrənmək və əzbərləmək üçün kifayət edir, lakin onları real həyat və ünsiyyət durumlarında tətbiq etməkdə çətinliklə qarşılaşmalarına səbəb olur. Bu isə dil bacarıqlarının inkişafı və dilə olan marağın azalması ilə nəticələnir (Əliyev, 2015).

Lakin müasir tədris metodları ilə yanaşmalar dəyişir. Kontekstual, kommunikativ, funksional və interaktiv təlim metodlarının tətbiqi ilə qrammatik biliklərin şagirdlərə yalnız nəzəri şəkildə deyil, praktikada necə istifadə ediləcəyini öyrətmək mümkün olur. Tədqiqat nəticələrinə əsasən, bu yanaşmalar şagirdlərin dilin strukturunu daha dərinlən anlamasına və onu səlis şəkildə istifadə etmələrinə şərait yaradır. Bu yanaşmalar həmçinin şagirdlərin öz fikirlərini ifadə etmə bacarıqlarını artırır və dilə qarşı motivasiyalarını gücləndirir (Həsənov, 2017).

Kontekstual yanaşma xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Qrammatik qaydalar yalnız şablon bir şəkildə deyil, real və gündəlik həyat vəziyyətlərində tətbiq edilərək öyrədilməlidir. Şagirdlər yalnız dilin quruluşunu deyil, həmin qaydaların gündəlik ünsiyyətdə necə istifadə olunacağını da anlamağa çalışırlar. Bu, şagirdin öyrəndiyi məlumatları həyatla əlaqələndirməsinə və onları təcrübədə tətbiq etməsinə imkan verir. Eyni zamanda, kommunikativ metodlar şagirdlərin dilə daha çox daxil olmasını və praktiki bacarıqlarını inkişaf etdirməsini təmin edir. Danışq, müzakirə və dialoq şəklində həyata keçirilən dərslər şagirdin nitqinin inkişafına, qrammatik qaydaların düzgün istifadəsinə, həmçinin dilə olan inamın artırılmasına kömək edir (Hüseynov, 2019).

İKT vasitələrinin tədrisə inteqrasiyası da qrammatik biliklərin praktikada istifadəsini asanlaşdırır. Elektron dərsliklər, mobil tətbiqlər, onlayn tapşırıqlar, interaktiv lövhələr və simulyasiyalar şagirdlərin öyrəndiklərini daha maraqlı və yadda qalan formada mənimsəmələrini təmin edir. Bu, həmçinin şagirdlərin müxtəlif öyrənmə üslublarına uyğunlaşmağa, öyrənməni daha əyləncəli və interaktiv etməyə imkan verir. Müasir texnologiyalar şagirdlərə qrammatik qaydaların

tətbiqi ilə bağlı müxtəlif praktiki tapşırıqları yerinə yetirməyə kömək edir, həmçinin onların öyrənmə prosesində aktiv iştirakını təmin edir (Məmmədli, 2021).

Yaradıcı tapşırıqlar və praktik fəaliyyətlər şagirdlərin qrammatik biliklərini real həyat vəziyyətlərində tətbiq etmələrinə imkan yaradır. Məsələn, yazılı və şifahi inşa işləri, esse yazmaq, təqdimatlar hazırlamaq və rol oyunları qrammatik biliklərin tətbiqini və təkrarlanmasını təmin edir. Bu fəaliyyətlər şagirdlərin yazı və danışiq bacarıqlarını inkişaf etdirir və onları müstəqil düşünməyə təşviq edir. Eyni zamanda, şagirdlər yalnız nəzəri bilikləri deyil, həm də dilin istifadə funksiyalarını öyrənir, bununla da qrammatikanın praktik bacarıqlara çevrilməsi mümkün olur (Məmmədova; Rəhimov, 2020).

Nəticə

Fərdi yanaşma və diferensial təlim şagirdlərin müxtəlif öyrənmə ehtiyaclarına uyğunlaşmağa imkan verir. Hər bir şagirdin təlim prosesindəki fərdi xüsusiyyətləri nəzərə alınaraq onların öyrənmə sürəti və tərzlərinə uyğun tapşırıqlar verilməsi qrammatik biliklərin daha effektiv mənimsənilməsinə şərait yaradır. Müəllimlər, şagirdin inkişaf səviyyəsini nəzərə alaraq, onların güclü və zəif tərəflərini müəyyənləşdirməli və ona uyğun dərs planları qurmalıdırlar. Bu yanaşma şagirdlərin öyrənmə prosesinə daha fəal qoşulmasına, onları fərdi şəkildə inkişaf etdirməyə və ən əsası, onlara dilin praktik istifadəsini öyrətməyə kömək edir.

Ədəbiyyat

1. Əliyev, M. (2022). *Qrammatika və dil bacarıqları: tədris prinsipləri*. Təhsil nəşriyyatı.
2. Əliyev, T. (2015). *Azərbaycan dilində qrammatik biliklərin tətbiqi metodları*. Elm və təhsil nəşriyyatı.
3. Əliyeva, L. (2018). *Qrammatikanın kommunikativ tədrisi: nəzəriyyə və praktika*. Elm və təhsil.
4. Həsənov, R. (2017). *Azərbaycan dilinin tədrisində yeni metodlar*. Təhsil.
5. Hüseynov, M. (2019). *Azərbaycan dili tədrisi: nəzəri və praktik yanaşmalar*. Maarif nəşriyyatı.
6. İsmayılova, A. (2016). *Dil öyrənmənin metodikası: qrammatik yanaşmalar*. Təhsil nəşriyyatı.
7. Məmmədli, R. (2021). *Qrammatik biliklərin tətbiqi yolları və metodları*. Nurlan.
8. Məmmədova, G. (2017). *Azərbaycan dilinin qrammatikası və tədrisi*. Nurlan nəşriyyatı.
9. Məmmədova, Z. (n.d.). *Azərbaycan dilində praktiki tədris metodları*. Elm və təhsil nəşriyyatı.
10. Qasimov, N. (2018). *Dil öyrənmə prosesində metodik yanaşmalar*. Nəşriyyat.
11. Rəhimov, K. (2020). *Azərbaycan dilinin tədrisi metodikası*. Maarif nəşriyyatı.
12. Vəliyeva, N. (2019). *İnteraktiv metodlar və dil tədrisi*. Elm və təhsil.

Daxil oldu: 20.12.2024

Qəbul edildi: 26.02.2025